

Орехът – ценна овощна и горскоплодна култура

Автор(и): д-р Аргир Живондов, Институт по овощарство – гр. Пловдив

Дата: 21.07.2021 Брой: 7/2021

Орехът заема първо място по площ и производство в групата на орехоплодните култури както в световен мащаб, така и в нашата страна. Той е сред най-ценните овощни и горскоплодни култури. Орехът е сложно хетерозиготно, еднородно, двуполово, кръстосано опрашващо се, анемофилно, дървесно овощно растение.

Ореховите ядки са концентрирана, пълноценна, висококачествена храна за човека. Високата им биологична стойност се определя от богатото съдържание на мазнини, белтъчени, витамини и минерални соли. В 100г. ядки се съдържат:

- 62,7% - 79,95% растително масло, включващо ценните за човешкото здраве мастни киселини омега 3, 6 и 9, които човек набавя само от храна. Тяхното общо съдържание в ядките е 84%, от които 5% омега3, 51% омега 5 и 28% омега 9;
- 54% - 64% от общото съдържание на мазнини е представено от линолова киселина (витамин F), като съдържанието на палмитинова, стеаринова, олеинова, линоленова и др. киселини също е високо;

- белтъчени, осигуряващи необходимите 18 незаменими за човешкия организъм аминокиселини са от 12,3%-22,3%;
- общи захари – 2,73%-3,98%, от които захароза – 1,92%-3,15% и инвертна – 0,40%-0,80%
- до 2,73% минерални соли, от които калиевите достигат 322мг%, магнезиевите- 134мг%, фосфорните – 358мг%, железните-21мг% и калциевите – 89мг%;
- богато съдържание на витамини Е, РР, група В, каротин и витамин С;
- дъбилни вещества от 0,68% - 0,85%.

Добре известни и доказани от древни времена и съвременната медицина са лечебните свойства на ореховите ядки. Консумацията им осигурява нормална сърдечна и мозъчна дейност, активизира имунната система, намалява съдържанието на холестерин, засилва функциите на щитовидната жлеза, понижава кръвната захар, кръвното налягане, спомага за преодоляване на радиационно облъчване и т.н.

Въпреки високата хранителна и лечебна стойност на ядките годишната консумация у нас е много малка – 1-2кг/жител, докато в редица европейски страни годишната консумация е 6кг/жител.

Зелените плодчета са с богато съдържание на витамин С – над 300мг%. Те се използват за приготвяне на сладки и напитки. Черупките на плодовете се използват за приготвяне на специален извлек против кашлица, а зелената обвивка на плодовете служи за специфично оцветяване на платове и преди.

Ореховата дървесина е сред най-ценните суровини в мебелната промишленост, поради което се реализира на високи цени на международния пазар, а произведените мебели са сред най-търсените.

Производството на орехови плодове се характеризира с по-малки разходи на труд и материални средства в сравнение с другите овощни култури. Производствените процеси, включително и най-трудоемкия – беритбата, подлежат на механизирание, което снижава разходите и улеснява производителите. Голямата транспортабилност и съхраняема способност на плодовете позволяват създаването на насаждения в най-отдалечените места. Не са необходими специални скъпи съоръжения за съхраняване на плодовете, чиято реализация може да става в най-изгодния пазарен момент.

Като дървесен овощен вид, който относително по-малко се нуждае от растителнозащитни мероприятия е сред най-подходящите за производство на екологично чиста плодова продукция. Може да се отглежда като единични дървета в дворове, край пътища, алеи, пасища и др.

През 2017г. обемът на световното потребление на орехи възлиза на 2,2 млн. тона с устойчива възходяща тенденция. Средногодишният прираст на световното потребление за периода 2007-2017 г. е 7,1%. Китай е най-големият производител и потребител на орехи в света. През 2017г. в страната са произведени 1,06 млн. тона орехи (плодове с черупки), което представлява 48% от общото производство в света. Потреблението на орехи на глава от населението в Китай рязко се увеличава – от 0,17кг през 1995г. на 1,8 кг през 2017г. Ръста на потреблението за посочения период е 24%, докато средното ниво на ръста за света е 5,8%. САЩ са на второ място по производство на орехи в света. През 2017г. в страната са произведени 607,81 хиляди тона орехи (цели плодове), което количество съставлява почти една трета от световното производство. Основната част от ореховата продукция на САЩ се произвежда в щата Калифорния. В Китай и САЩ се произвеждат близо 75% от орехите в света. Държавите от Европейския съюз като цяло, Иран, Украйна, Чили, Турция, Молдова, Сърбия, Франция, Италия, Испания са другите страни крупни производители на орехови плодове. В Иран годишното производство на орехи възлиза на 242 хил. тона, което е повече от два пъти от общото производство на страните от ЕС, възлизащо на 113 хил. тона. В Турция се произвеждат по 127 хил.

тона годишно, а в Украйна 110 хил. тона-почти колкото в ЕС. Чилийското производство възлиза на 100 хил. тона годишно, а това на Молдова – 31 хил. тона. България е на 16 място в света с 1000 тона годишно производство на орехи. Във водещите в производството на орехи страни средните добиви от декар са между 190 и 330 кг, а в нашата страна същите варират между 30 и 100 кг от декар.

От комплекса фактори за увеличаване на ореховото производство и повишаване на неговото качество сортът е основно и динамично средство. Ето защо правилният избор на най-подходящи за съответните месторастения сортове е най-важната и най-отговорна задача при създаването на нови насаждения. Ореховите дървета са най-дълголетни и допуснатите грешки се установяват късно. Те са трудно поправими и носят големи загуби. Първото условие на което трябва да отговарят ореховите сортове е тяхната висока родovitост.

В България са признати официално 29 орехови сорта, от които 21 са създадени в Института по овощарство в Пловдив от селекционен екип ръководен от проф. дн Недю Недев. Голяма част от създадените в България орехови сортове, през различни периоди и с различна продължителност, са вписвани в Официалната сортова листа на страната, както и в сортовете листи на фирми и сдружения на производители на овощен посадъчен материал. Редица български сортове орехи са внедрявани в широки мащаби в производството на страната. Близо четири десетилетия и все още днес, обликът на ореховото производство у нас се определя от сортовете Извор 10, Шейново и Дряновски. По-широко са внедрявани в производствени насаждения и ореховите сортове Сливенски, Силистренски, Перущински, Кукленски, Прославски и др. Сортът Шейново е национален сорт-стандарт за България и Сърбия, но днес у нас като стандарт служи Извор 10. Най-новото поколение български орехи са признати в периода 2005-2012г. и включва сортовете Васден, Диамин, Юбилеен 80, Ванмар, Рупчир, Меведен и Средногорски. За официално признаване са представени кандидат-сортовете Недев, Тракийски и Успешен. Голяма част от новите орехови сортове се размножават в разсадника на проф. д-р Аргир Живондов край Пловдив. Същите вече успешно се внедряват в новите насаждения в страната, където доказаха своите предимства.

От проучванията в Института по овощарство, провеждани в продължение на редица години се установи, че родovitостта им се обуславя от комплексни фактори-броят на плодните клончета, процентът на завръза и групирането на плодовете в едно съцветие. Доказа се, че с много добра и отлична родovitост се характеризират сортовете, които формират по-голям брой латерални (странични) плодни клончета, по-голям брой плодове в едно съцветие и по-висок процент задържан полезен завръз. Тези биологични особености са специфични за всеки сорт и посочените показатели варират през различните години, периода на плододаването на дърветата и особено от силата на растежа на едногодишните клончета. През периода на началното плододаване процентът на латералните плодни клончета е по-висок, а през периода на по-напредналата възраст на дърветата и в пълното им плододаване е по-нисък-тъй като залагането на плодни пъпки е предимно върху по-слаби плодни клончета.

Местни орехови сортове

Едни от тях са издирени от растителните ресурси на нашата страна, чрез отбор в местните популации, т. е. от голямото формово разнообразие, създадено чрез свободно опрашване при естествени условия. Към тази група принадлежат сортовете: Шейново, Силистренски, Кукленски, Перущински, Бачковски, Дряновски, Сливенски, Джиновски, Прославски, Извор 10, Конкурент, Кърджали, Алваново, Пробуда, Търговище, Мирковски и др. На актуалните и перспективните от тях, които предлагаме за разпространение представяме кратка помологична и стопанска характеристика. Други са резултат от проведена в Институт по овощарство – Пловдив контролирана полова хибридизация в която участват наши и чужди сортове. Към тази група принадлежат сортовете: Любимец, Пловдивски, Райков, Васден, Диамин, Юбилеен 80, Ванмар, Меведен, Рупчир и

Средногорски. На тази група сортове представяме кратко описание, тъй като предстои тяхното допълнително изпитване и внедряване в практиката. Предложени са за одобрение и признаване три нови кандидат-сорта: Тракийски, Успешен и Недев. Те също са резултат от контролирана хибридизация с участието на български сортове.

Необходимостта от застъпването на нови сортове в ореховото производство се налага от бързите промени в сортовия състав, внедряването на нови технологии за създаване и отглеждане на орехови насаждения както и от завишените изисквания на производители и потребители.